

Rethinking Constitutional Legitimacy in Light of the Readings of Jürgen Habermas and Alessandro Ferrara

Mahdi Moradi Berelian ¹

1. Assistant Professor, Public and International Law Dept, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. Email :m.moradib@umz.ac.ir

Abstract

Received:

03/12/2025

Revised :

10/01/2026

Accepted:

19/01/2026

Published

online:

28/03/2026

One of the fundamental tensions in constitutional law concerns constituent power, which is traditionally associated with the founding moment and the will of the founding generation, whereas intergenerational justice evaluates constitutional legitimacy across time and holds it accountable to the rights and freedoms of future generations. The central question is how a constitution that relies on the historical consent of its founders can simultaneously justify the democratic self-legislation of the present people and the obligation to preserve the conditions of freedom for the future. This article rethinks constitutional legitimacy through the tension between two theoretical logics: Habermas's procedural account of legitimacy, which links constitutional validity to democratic autonomy, public participation, and communicative processes of norm production; and Ferrara's account of sequential sovereignty, which emphasizes intergenerational constraints on the power of constitutional amendment. The research adopts a conceptual-normative method and an interpretive analysis of theoretical texts. The article argues that intergenerational constraints can be justified only if they are reconstructed not as external substantive limits on democratic will, but as conditions for preserving democratic self-legislation across time. Its main finding is the model of intergenerational constituent power, according to which constitutional legitimacy is an ongoing democratic process that must preserve both the possibility of constitutional amendment and the future capacity for collective self-determination.

Keywords: Constituent Power; Intergenerational Justice; Constitutional Legitimacy; Constitutional Amendment; Intergenerational Reasonableness.

How To Cite: Moradi Berelian, M. (2025). Rethinking Constitutional Legitimacy in Light of the Readings of Jürgen Habermas and Alessandro Ferrara, *Journal of Comparative Public Law*, 3(1). 125-152. <https://www.doi.org/10.22091/cpl.2026.15839.1121>

Extended Abstract

This study rethinks constitutional legitimacy through a tension often concealed by ordinary constitutional discourse. Constituent power is traditionally understood as the founding capacity of a people — the moment in which a political community establishes a constitutional order and authorizes the institutions that will subsequently act within it. Intergenerational justice, by contrast, asks whether that order remains legitimate across time, holding it accountable to the rights and freedoms of future generations. The study therefore investigates how a constitution can rely on a founding act without becoming the rule of the dead over the living, and how the living people can amend a constitution without consuming the future capacity of later citizens to govern themselves. Its central objective is to reconstruct constituent power not as a single historical event, nor as the unqualified will of the present majority, but as an ongoing, intergenerational practice of democratic self-legislation. The argument is built around a critical encounter between Jürgen Habermas and Alessandro Ferrara. Habermas explains legitimacy through public autonomy, communicative power, and procedures through which citizens remain simultaneously authors and addressees of law. Ferrara, through the concept of sequential sovereignty, demonstrates why the present generation cannot equate itself with the whole transgenerational people and why amendment power must remain answerable to future freedom. The study employs a conceptual-normative method, supported by interpretive analysis of constitutional theory. It does not offer a doctrinal survey of any single legal system, nor does it treat intergenerational justice as a moral ideal external to constitutional law. Instead, it reconstructs the internal logic of its core concepts: constituent power, amendment power, constitutional legitimacy, democratic self-legislation, intergenerational reasonableness, and implicit unamendability. The method is comparative and functional. Germany, the United States, Iran, and instances of abusive constitutionalism are not examined as comprehensive country studies; rather, they are employed to test whether the proposed model can illuminate the mechanisms that either safeguard or undermine democracy's temporal dimension. The study first distinguishes constituent power from constituted amendment power. It then explains why a constitution must be sufficiently stable to secure rights and institutions, yet sufficiently open to remain attributable to living citizens. The study next reconstructs Habermas's procedural account of legitimacy, particularly the co-originality of private and public autonomy and the dependence of administrative power on communicative power. It then turns to Ferrara's sequential ownership of the constitution, vertical reciprocity, and the proposition that certain amendments may be normatively unacceptable even in the absence of an explicit eternity clause. Finally, these theoretical resources are synthesized into a model of intergenerational constituent power. The central finding is that intergenerational limits on constitutional amendment can be justified only if they are not understood as external substantive commands imposed upon democratic will. If such limits operate as fixed truths placed above politics, they conflict with the Habermasian requirement that citizens remain authors of the law to which they are subject. Yet if

democracy is reduced to the authority of the current majority, the present may bind future citizens in ways that destroy the very conditions of democratic self-legislation. The study therefore proposes a different reconstruction: intergenerational constraints are legitimate precisely when they protect the continuing possibility of democracy across time. They are not limits against democracy, but limits on acts that would empty democracy of its future. Amendment power is legitimate only insofar as it remains a constituted power. It may revise, repair, and renew the constitution, but it cannot employ formal legality to produce a hidden constituent decision that deprives later generations of meaningful revision. The study designates this danger “temporal replacement” — a condition in which an amendment does not merely have long-term effects, but structurally closes the future. To identify such cases, three tests are proposed. The lock-in test asks whether an amendment transfers irreversible costs or burdens that later generations can correct only by sacrificing fundamental freedoms or resources. The revisability test asks whether future citizens can genuinely return to the decision and alter, moderate, or repeal it. The legitimacy-infrastructure test examines whether an amendment damages the conditions through which public will can be formed: free expression, civil society, political competition, independent courts, supervisory institutions, and public reasoning. These tests render intergenerational reasonableness legally intelligible without transforming courts into guardians of a silent future. Responsibility should be distributed among amendment bodies, public debate, impact assessment mechanisms, civil society, expert review, and, exceptionally, constitutional courts. Germany’s eternity clause can be read not merely as preservation of the founding generation’s will, but as a device for securing the minimum conditions of future democracy. The German Constitutional Court’s climate decision exhibits the same logic at the level of fundamental rights: present freedom cannot consume the carbon budget in a manner that imposes radical future burdens. Article 177 of the Iranian Constitution illustrates the ambivalence of explicit limits on revision; such limits may protect continuity, but only if they do not exhaust the future’s capacity for public self-determination. Article V of the United States Constitution demonstrates how rigidity may provide stability while also producing obstruction. Abusive constitutionalism reveals the opposite danger: amendments may follow formal procedures while weakening courts, elections, media, and civil society so profoundly that democratic correction becomes virtually impossible. The study concludes that constitutional legitimacy should be understood as a temporal achievement. A constitution is not legitimate merely because it was founded, nor merely because a current majority can amend it. It remains legitimate when its institutions permit each generation to inherit, criticize, and revise the constitutional order without destroying the same capacity for those who follow. Intergenerational constituent power thus designates a dual requirement: legitimacy must be continually reproduced through participatory procedures, and amendment must not become an irreversible seizure of constitutional time. The proposed model preserves the democratic insight of Habermas while answering the temporal problem raised by Ferrara. It accepts that only living

citizens act politically, but denies that they own the constitution absolutely. They hold it sequentially, as beneficiaries of the past and trustees of the future. The optimal constitutional design is neither one that freezes a sacred identity nor one that leaves everything to immediate majorities. It preserves revisability, protects the infrastructures of public autonomy, and prevents the present from deciding so much that future citizens can no longer decide for themselves.

Keywords: Constituent Power; Intergenerational Justice; Constitutional Legitimacy; Constitutional Amendment; Intergenerational Reasonableness.

بازاندیشی مشروعیت قانون اساسی در پرتو خوانش‌های یورگن هابرماس و الساندرو فرارا

مهدی مرادی برلیان^۱

۱. استادیار گروه حقوق عمومی و بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، مازندران، بابلسر، ایران (نویسنده مسئول). رایانامه: m.moradib@umz.ac.ir

چکیده

یکی از تنش‌های بنیادین در حقوق اساسی، قدرت مؤسس است که معمولاً به لحظه بنیان‌گذاری و اراده نسل مؤسس گره می‌خورد، درحالی‌که عدالت بین‌نسلی، مشروعیت قانون اساسی را در افق زمان می‌سنجد و آن را نسبت به حقوق و آزادی‌های نسل‌های آینده مسئول می‌داند. مسئله اصلی آن است که اگر قانون اساسی بر رضایت تاریخی بنیان‌گذاران تکیه کند، چگونه می‌تواند هم‌زمان ادعای خودآیینی مردم امروز و تعهد به حفاظت از امکان‌های آزادی برای فردا را توجیه کند؟ هدف پژوهش حاضر، بازاندیشی مشروعیت قانون اساسی در پرتو تنش میان دو منطق نظری است؛ از یک‌سو، منطق هابرماسی مشروعیت روبه‌ای که اعتبار قانون اساسی را به خودآیینی دموکراتیک، مشارکت عمومی و فرایندهای ارتباطی خلق هنجار پیوند می‌دهد و از سوی دیگر، منطق فرارایی حاکمیت توالی‌مند که بر محدودیت‌های بین‌نسلی قدرت اصلاح قانون اساسی تأکید دارد. روش تحقیق، تحلیل مفهومی هنجاری و تفسیر متون نظری است. یافته مقاله حاضر، پیشنهاد الگوی قدرت مؤسس بین‌نسلی است که بر اساس آن، مشروعیت قانون اساسی، نتیجه یک فرایند پیوسته خودبنیاد دموکراتیک است که باید در عین فراهم کردن امکان اصلاح، به قیده‌های معقولیت بین‌نسلی و حفاظت از آزادی‌های آینده پایبند بماند.

کلیدواژه‌ها: قدرت مؤسس، عدالت بین‌نسلی، مشروعیت قانون اساسی، اصلاح قانون اساسی، معقولیت بین‌نسلی.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۹/۱۲

تاریخ اصلاح:

۱۴۰۴/۱۰/۲۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۰/۲۹

تاریخ انتشار برخط:

۱۴۰۵/۰۱/۰۸

استناد: مرادی برلیان، مهدی. (۱۴۰۵) بازاندیشی مشروعیت قانون اساسی در پرتو خوانش‌های یورگن هابرماس و الساندرو فرارا، *حقوق عمومی تطبیقی*.

<https://www.doi.org/10.22091/cpl.2026.15839.1121>. ۱۲۵-۱۵۲، ۳ (۱)

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه قم

مقدمه

در ادبیات کلاسیک حقوق اساسی، قدرت مؤسس غالباً با لحظه‌ای فهمیده می‌شود که در آن مردم به مثابه سوژه سیاسی بنیان‌گذار ظاهر می‌شوند و نظم حقوقی را برپا می‌کنند. این روایت، هرچند برای توضیح منشأ قانون اساسی کارآمد است، اما دارای این ایراد است که قانون اساسی، برخلاف بسیاری از تصمیم‌های سیاسی روزمره، صرفاً برای امروز نوشته نمی‌شود بلکه قصد دارد در طول زمان پابرجا بماند (مرمر، ۱۳۹۰: ۸۷). نسل‌ها را به یک چارچوب مشترک پیوند دهد و از ثبات، پیش‌بینی‌پذیری و امنیت حقوقی پاسداری کند؛ همین پایداری در عین حال می‌تواند موجب این پرسش باشد که چگونه سندی که دشوار تغییر می‌کند، همچنان می‌تواند مدعی مشروعیت دموکراتیک باشد؟

این پرسش در سنت حقوق اساسی معمولاً با ایده خودمحدودسازی پاسخ داده می‌شود. جامعه به نحو عقلانی بخشی از اختیار آینده خود را محدود می‌کند تا از آزادی‌ها، قواعد بازی و حقوق بنیادین در برابر امواج سیاست روزمره صیانت شود. اما همین پاسخ، خود پرسش تازه‌ای را مطرح می‌کند و آن اینکه اگر رضایت نسل مؤسس، دائماً بر سر نسل‌های بعدی سایه بیندازد، آیا با ایده حاکمیت مردم زنده، تعارض پیدا نمی‌کند؟ چرا باید توافقی که در گذشته شکل گرفته، امروز چنین وزن سنگینی بر زندگی ما داشته باشد؟ (Holmes, 1988: 195–196).

ورود عدالت بین‌نسلی^۱ به این عرصه، بازی را پیچیده‌تر می‌کند؛ زیرا عدالت بین‌نسلی صرفاً نمی‌گوید گذشته نباید بر حال سلطه داشته باشد؛ بلکه بر آن است حال نیز حق ندارد چشم‌انداز آزادی آینده را قربانی آسایش و انتخاب‌های کوتاه‌مدت خود کند (مرتضوی کاخکی و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۴۲). از این منظر، مشروعیت قانون اساسی دیگر فقط مسئله حق نسل حاضر برای خودقانون‌گذاری نیست؛ بلکه مسئله، وظیفه نسل حاضر برای حفاظت از امکان آزادی نسل‌های بعد نیز هست. اگر قانون اساسی را صرفاً امتداد اراده نسل مؤسس بدانیم، خطر چیرگی مردگان بر زندگان برجسته می‌شود (لاگلین، ۱۴۰۳: ۱۳۲). جفرسون با تأکید بر اینکه «زمین از آن نسل زنده است»، ایده قانون اساسی ابدی را از حیث حق خودحکمرانی محل

تردید می‌انگارد (Jefferson, 1789). اگر قانون اساسی را صرفاً ابزار انعکاس اراده اکثریت امروز بدانیم، خطر توقف در زمان به صورت افراطی پدیدار می‌شود.

از منظر مشروعیت بین‌نسلی،^۱ سخت بودن اصلاح قانون اساسی هم‌زمان می‌تواند موجب تحمیل اراده نسل مؤسس بر نسل‌های بعد و کاهش توان سازگاری با تحولات اجتماعی گردد؛ بالین حال، سخت‌اصلاح بودن، فی‌نفسه نه مزیت است و نه عیب. اگر سخت‌اصلاحی صرفاً از طریق افزایش آستانه‌ها، بدون تقویت مشارکت و بدون امکان بازنگری‌های دوره‌ای طراحی شود، به انجماد نزدیک می‌شود؛ اما اگر سخت‌اصلاحی همراه با نهادهای گفت‌وگوی عمومی، سازوکارهای بازبینی ادواری و امکان سنجش اثرات زمانی باشد، می‌تواند به شکل معقولی از پیش‌تعهد تبدیل گردد که هم از حقوق بنیادین پاسداری می‌کند و هم ظرفیت خودقانون‌گذاری آینده را حفظ می‌نماید.

با عنایت به مراتب فوق، مسئله اصلی مقاله حاضر چنین صورت‌بندی می‌شود که قدرت مؤسس چگونه باید بازفهم شود تا هم با خودآیینی دموکراتیک نسل حاضر سازگار باشد و هم با قیود عدالت بین‌نسلی که از آزادی‌های آینده پاسداری می‌کند؟ این مقاله برای پاسخ، تنش میان دو خوانش معاصر را به‌مثابه نقطه عزیمت تحلیل قرار می‌دهد؛ نخست، یورگن هابرماس^۲ مشروعیت حقوقی را در فرایندهای ایجاد هنجار مثل سازوکارهای مشارکت، گفت‌وگوی عمومی و پیوند ساختاری حق و دموکراسی ریشه‌یابی می‌کند (Habermas, 1996: 314–315). اگر مشروعیت به صورت رویه‌ای و ارتباطی بازتولید شود، قانون اساسی می‌تواند در طول زمان با مشارکت شهروندان تازه بماند، بدون آنکه الزاماً هر بار از نو تأسیس شود؛ دوم، الساندرو فرارا^۳، با مفاهیمی مانند حاکمیت توالی‌مند یا تسلسلی^۴ و ایده مالکیت توالی‌مند^۵ بر قانون اساسی می‌کوشد نسبت نسل‌ها را درون خود مفهوم حاکمیت جای دهد. حق اصلاح قانون اساسی از این واقعیت برمی‌خیزد که نسل حاضر شریک در مالکیت توالی‌مند قانون اساسی است؛ هم‌مالکی که به سبب توالی مالکیت، به گذشتگان و آیندگان چیزی بدهکار است (Ferrara, 2023: 249–250). قدرت اصلاح باید

1. Intergenerational Legitimacy

2. Jürgen Habermas

3. Alessandro Ferrara

4. Sequential Sovereignty

5. Sequential Ownership

از درون منطق دموکراتیک برآید، اما در برابر تغییراتی که برای نسل‌های دیگر نامعقول یا نابرابر می‌شود، از حیث هنجاری محدود گردد.

دشواری اصلی این پژوهش، جمع ساده دو نظریه نیست؛ بلکه مواجهه با تعارضی بنیادین میان آن‌هاست. اگر مشروعیت در منطق هابرماسی از خودقانون‌گذاری شهروندان آزاد و برابر حاصل می‌شود، هر قید پیشینی بر قدرت اصلاح می‌تواند به‌ظاهر تهدیدی برای خودآیینی دموکراتیک باشد. در مقابل، خوانش فرارایی از حاکمیت توالی‌مند نشان می‌دهد که اکثریت حاضر نمی‌تواند خود را معادل تمام مردم فرازمانی بداند و امکان خودتعیین‌گری نسل‌های بعد را نادیده گیرد. بنابراین پرسش مقاله آن است که آیا می‌توان قید بین‌نسلی را بدون نقض مبانی دموکراسی رویه‌ای توجیه کرد. پاسخ پیشنهادی آن است که قید بین‌نسلی، اگر قید محتوایی بیرونی فهم شود، با منطق هابرماسی ناسازگار است؛ اما اگر به‌عنوان شرط استمرار امکان خودآیینی دموکراتیک در زمان بازسازی شود، نه نفی دموکراسی، بلکه صیانت از تداوم آن خواهد بود. بر اساس مطالب فوق مقاله پس از تبیین مفاهیم اصلی و مبانی نظرگاه‌های هابرماس و فرارا، الگوی قدرت مؤسس بین‌نسلی و پیامدهای آن برای حدود اصلاح قانون اساسی را صورت‌بندی می‌کند.

۱. مفهوم‌شناسی و چارچوب نظری

قدرت مؤسس در خانواده مفاهیم کلاسیک حق حاکمیت و بنیان‌گذاری قانون اساسی جا می‌گیرد، اما عدالت بین‌نسلی در قلمرو نظریه عدالت و مسئولیت نسبت به آینده قرار دارد. باری، در سطح حقوق اساسی، این دو دقیقاً در یک نقطه به هم می‌رسند؛ این که قانون اساسی چگونه می‌تواند هم قانون مردم زنده باشد و هم قید معقول برای حفاظت از آزادی‌های آینده؟

۱-۱. قدرت مؤسس و صورت‌های آن

در این بند ابتدا معنای قدرت مؤسس^۱ و نسبت آن با قدرت برساخته^۲ اصلاح روشن می‌شود، سپس نشان داده خواهد شد که صورت‌های مختلف قدرت مؤسس از روایت‌های گسست‌محور تا خوانش‌های فرایندمحور چه پیامدهایی برای مشروعیت قانون اساسی در چشم‌انداز نسل‌ها دارند.

1. Constituent Power

2. Constituted Power

۱-۱-۱. قدرت مؤسس به مثابه منشأ

در زبان نظریه حقوق اساسی، قدرت مؤسس معمولاً به آن نیروی سیاسی اجتماعی گفته می‌شود که قادر است قانون اساسی را ایجاد کند؛ نیرویی که در لحظه پیدایش نظم جدید، بیرون از قواعد عادی نظم حقوقی موجود می‌ایستد و همان قواعد را از نو سامان می‌دهد. اهمیت این تلقی در آن است که قدرت مؤسس، پیش از آنکه قانونی باشد، قانون‌ساز است. یعنی دقیقاً در نقطه‌ای عمل می‌کند که هنوز قواعد معتبر حقوقی برای سنجش خود عمل تأسیس در دسترس نیست (مرادخانی، ۱۴۰۲: ۵۸). از همین‌رو در ادبیات کلاسیک، قدرت مؤسس به مثابه منشأ یا اصل پیدایش نظم اساسی معرفی می‌شود و در برابر آن، همه قوای عمومی به منزله قدرت‌های برساخته و مشتق از قانون اساسی قرار می‌گیرند (لاگلین، ۱۳۸۸: ۱۵۳).

با این حال، ادبیات جدیدتر یادآور می‌شود که اگر قدرت مؤسس را صرفاً در قالب یک مفهوم فنی حقوقی بفهمیم، عملاً مهم‌ترین وجه آن را از دست می‌دهیم. در این خوانش، قدرت مؤسس بیش از آنکه یک مفهوم هنجاری حقوقی باشد، مفهومی جامعه‌شناختی است (قاضی، ۱۳۸۳: ۱۱۳). در منطق قدرت مؤسس آنچه تعیین‌کننده است این است که آیا طبقه سیاسی تغییر را به رسمیت می‌شناسد و آیا مردم آن را تأیید می‌کنند یا دست کم با آن کنار می‌آیند؛ در چنین وضعی ممکن است یک تغییر، از حیث قانونی بودن محل تردید باشد، اما از حیث مشروعیت دموکراتیک، دعوی قابل دفاع داشته باشد (Albert, 2019: 82-83). همین جابه‌جایی ظریف در فهم قدرت مؤسس، امکان عبور از روایت صرفاً لحظه‌ای و حرکت به سمت خوانش‌های فرایندمحور را فراهم می‌کند؛ به تعبیر آکرمن، برخی دگرگونی‌ها نه صرفاً اصلاح درون قانون اساسی، بلکه بازسازی خود نظام قانون‌گذاری عالی‌اند (Ackerman, 1989: 459-460).

اگر معیار فهم قدرت مؤسس، صرفاً یک لحظه تاریخی بنیان‌گذار باشد، مشروعیت قانون اساسی ناخواسته به گذشته گره می‌خورد و همواره این خطر باقی می‌ماند که رضایت نسل مؤسس، جایگزین خودآیینی نسل‌های بعد شود.

۱-۱-۲. تمایز قدرت مؤسس و قدرت اصلاح

در برابر، قدرت اصلاح یا بازنگری، قدرتی برساخته و نهادمند است؛ یعنی قدرتی که خود قانون اساسی آن را ایجاد می‌کند، شکل می‌دهد و مسیرهای اعمالش را تعیین می‌نماید. این قدرت برخلاف قدرت مؤسس،

از ابتدا درون یک چارچوب حقوقی تعریف می‌شود. تشریفات، نصاب‌ها، نهادهای صالح و گاه حتی موضوعات غیرقابل بازنگری همگی نشان می‌دهند که قدرت اصلاح و قدرت مشتق و قانون‌مند است. از منظر نظریه‌های برجسته در حوزه تغییر قانون اساسی، مشتق بودن به این معناست که قدرت اصلاح حتی اگر دامنه‌اش گسترده باشد نمی‌تواند بدون محدودیت خود را به سطح قدرت مؤسس ارتقا دهد یا تحت عنوان اصلاح، قانون اساسی را به‌طور ماهوی جایگزین کند (Albert, 2019: 83-84)؛ به بیان دیگر، قدرت اصلاح قرار است قانون اساسی را درون منطق خودش روزآمد کند، نه آنکه منطق قانون اساسی را از اساس دگرگون سازد.

حال، اگر قدرت اصلاح، قدرتی نهادمند و مشتق از قانون اساسی است، آیا می‌تواند به نام اکثریت حاضر، چشم‌انداز آزادی نسل‌های آینده را محدود کند یا هزینه‌های نامعقولی را به آنان منتقل سازد؟ اگر پاسخ منفی است، معیار این ممنوعیت چیست و در کدام سطح از نظریه مشروعیت باید آن را صورت‌بندی کرد؟ عدالت بین نسلی درست در همین نقطه وارد می‌شود تا نشان دهد که حق اصلاح لزوماً معادل حق تصرف بی‌قیدوشرط در آینده نیست.

۲-۱. عدالت بین‌نسلی در مقام معیار مشروعیت قانون اساسی

اگر قدرت مؤسس منشأ پیدایش قانون اساسی است، عدالت بین‌نسلی معیار داوری درباره پایداری مشروعیت آن در طول زمان است. در این معنا، مشروعیت دیگر صرفاً به رضایت تاریخی نسل بنیان‌گذار یا حتی اکثریت حاضر فروکاسته نمی‌شود، بلکه به این پرسش گره می‌خورد که آیا یک نظم اساسی، سازوکاری فراهم می‌کند که در آن نسل حاضر بتواند در مقام فاعل خودآیین دموکراتیک باقی بماند، بی‌آنکه هزینه‌های آزادی و امکان‌های زیست سیاسی را به نحوی نامعقول به نسل‌های بعد منتقل کند؟ در ادبیات نظری عدالت بین‌نسلی نیز تأکید می‌شود که مسائل بین‌نسلی در بسیاری از حوزه‌های عمومی (از اقلیم تا بازتوزیع و رفاه) ناگزیر در مقام چالش نهادی ظاهر می‌شوند و صرفاً با توصیه‌های اخلاقی حل‌وفصل‌پذیر نیستند (Gosseries & Meyer, 2009: 1-2).

۱-۲-۱. مفهوم نسل در چشم‌انداز حقوق اساسی

در این مقاله، نسل به معنای صرفاً زیستی یا تاریخی به کار نمی‌رود. نسل زیستی معمولاً با فاصله چند ده ساله سنجیده می‌شود و نسل تاریخی به تجربه‌هایی مانند انقلاب، جنگ یا دگرگونی‌های اجتماعی بزرگ اشاره دارد. هیچ‌یک از این دو معنا برای نظریه حقوق اساسی کافی نیست. مقصود از نسل در اینجا، هم‌گروه سیاسی نهادی است؛ یعنی مجموعه‌ای از شهروندان که آثار یک تصمیم اساسی را در افق زمانی معنادار تحمل می‌کنند، بی‌آنکه در زمان اتخاذ آن تصمیم امکان مشارکت مؤثر داشته باشند. بنابراین معیار اصلی عدد سال نیست. تصمیمی که آثار آن بیست سال بعد ظاهر می‌شود، لزوماً نامشروع نیست و تصمیمی که پنجاه سال بعد اثر می‌گذارد، الزاماً نامعقول نیست. معیار حقوقی آن است که آیا تصمیم امروز، هزینه‌ای سنگین، برگشت‌ناپذیر و غیرقابل بازاندیشی به کسانی تحمیل می‌کند که در هنگام تصمیم امکان اثرگذاری دموکراتیک نداشته‌اند یا خیر.

۱-۲-۲. گذر عدالت بین‌نسلی از اخلاق به حقوق اساسی

عدالت بین‌نسلی در بیان ابتدایی، یادآور این نکته است که نسل حاضر در تصمیم‌های کلان، فقط بهره‌بردار نیست، بلکه نوعی امین آینده نیز هست. اما چنان‌که ادبیات کلاسیک و معاصر نشان داده است، مادام که این ایده در سطح اخلاق باقی بماند، بیش از آنکه قاعده‌مند باشد، به سلیقه اخلاقی دولت‌ها و اکثریت‌های زودگذر وابسته می‌ماند. نقطه‌گذار به حقوق اساسی زمانی رخ می‌دهد که عدالت بین‌نسلی به عنوان معیار سنجش مشروعیت بازتعریف شود. نسل حاضر مجاز نیست محتوا و ترجیحات نسل‌های بعد را تعیین کند؛ اما مکلف است امکان خودتعیین‌گری آنان را محفوظ نگه دارد. فرارا این ایده را در صورت‌بندی هنجاری خود از نسبت نسل‌ها برجسته می‌کند و نشان می‌دهد که تکلیف بین‌نسلی، صیانت از امکان آزادی آینده است (Ferrara, 2023: 274).

در هر زمان، هر نسل هم متولی یا امین سرزمین برای نسل‌های آینده است و هم بهره‌مند از ثمرات آن و همین امر، هم تعهد می‌آورد و هم حق می‌آفریند (Brown Weiss, 1989: 17). قانون اساسی زمانی مشروع‌تر است که قدرت عمومی را در مقام امانت‌دار آزادی‌های آینده مهار کند، نه آنکه فقط آزادی‌های حاضر را به رسمیت بشناسد. در همین راستا، براون‌وایس در بیان اصول هنجاری مسئولیت‌های بین‌نسلی،

مجموعه‌ای از معیارهای نسبتاً عملی عرضه می‌کند (ازجمله حفظ تنوع منابع طبیعی و فرهنگی و پرهیز از انتقال کاهش‌های جبران‌ناپذیر) که نشان می‌دهد عدالت بین‌نسلی قابلیت تبدیل شدن به زبان حقوقی را دارد (Brown Weiss, 1989: 197-203؛ فراهانی‌فرد، ۱۳۸۶: ۱۳۰).

۱-۲-۳. عدالت بین‌نسلی و حدود قدرت اصلاح

اگر قدرت اصلاح، قدرتی نهادمند و مشتق از قانون اساسی است، عدالت بین‌نسلی می‌تواند به‌عنوان قید مشروعیت‌بخش بر اعمال آن عمل کند. این قید به معنای آن است که برخی تغییرات اگر هم از منظر تشریفات کاملاً قانونی باشند، اما ممکن است از حیث بین‌نسلی نامشروع تلقی شوند؛ چراکه چشم‌انداز آزادی نسل‌های بعد را به شکل نامعقولی محدود می‌کنند.

از نظر فرارا همان‌گونه که عدالت درون‌نسلی^۱ متضمن نوعی تقابل و انصاف میان شهروندان هم‌زمان است، عدالت بین‌نسلی نیز نیازمند تقابل میان نسل‌هاست که به سبب غیبت نسل‌های آینده، نمی‌تواند بر رضایت مستقیم آنان تکیه کند و لذا باید در قالب سازوکارهای نهادی و قیود هنجاری بر قدرت اصلاح منعکس شود (Ferrara, 2023: 274-275).

در کنار این منطق، نظریه عدالت رالز نیز یکی از روشن‌ترین پیوندها میان اخلاق و حقوق اساسی را فراهم می‌کند. اصل پس‌انداز عادلانه^۲ دقیقاً بر این فرض بنا می‌شود که نسل حاضر مجاز نیست هرچه می‌خواهد انجام دهد؛ بلکه مکلف است شرایط مادی و نهادی استمرار نهادهای عادلانه را برای نسل‌های بعد حفظ کند (Rawls, 1999: 274-280). از منظر حقوق اساسی، هر اصلاحی که هزینه‌های سنگین و غیرقابل توجیه را به آینده منتقل کند، با روح پس‌انداز عادلانه ناسازگار است و همین ناسازگاری می‌تواند به‌صورت قید مشروعیت بر قدرت اصلاح بازسازی شود.

قدرت اصلاح نمی‌تواند به‌گونه‌ای اعمال شود که برای نسل‌های دیگر نامعقول و ناعادلانه گردد؛ زیرا در آن صورت، اصلاح عملاً از مرز بازنگری درون نظام عبور می‌کند و به جایگزینی ماهوی نزدیک می‌شود بدون آنکه از مسیر قدرت مؤسس عبور کرده باشد؛ در زبان نظریه تغییر قانون اساسی، دقیقاً همین عبور ماهوی است که مرز میان اصلاح و تغییر بنیان‌افکن را پررنگ می‌کند (Albert, 2019: 83-84). از این

1. Intragenerational Justice

2. Just Savings Principle

نقطه، بحث عدالت بین‌نسلی به نظریه مشروعیت رویه‌ای پیوند می‌خورد؛ زیرا پرسش اصلی آن است که اراده دموکراتیک امروز چگونه باید اعمال شود تا امکان بازاندیشی آینده را از میان نبرد.

۲. مبانی نظری

در این بخش اندیشه‌های هابرماس منطق بازتولید رویه‌ای مشروعیت و نظریات فرارا منطق محدودیت بین‌نسلی قدرت اصلاح را فراهم می‌کنند. نسبت این دو، نه تکمیل ساده، بلکه تنش است که مبنای الگوی پیشنهادی قرار می‌گیرد.

۲-۱. مبانی نظریه هابرماس

در دستگاه نظری هابرماس، نقطه عزیمت بحث مشروعیت، شرایطی است که تحت آن، قانون ازجمله قانون اساسی می‌تواند در گذر زمان همچنان قابل نسبت دادن به اراده شهروندان آزاد و برابر باقی بماند؛ بنابراین به جای آنکه مشروعیت به منشأ تاریخی فروکاسته شود، به سازوکارهای تولید و بازتولید هنجار گره می‌خورد؛ سازوکارهایی که باید هم امکان مشارکت برابر را تضمین کنند و هم تصمیم‌های الزام‌آور را به دلایل عمومی قابل دفاع پیوند دهند (یحیوی و بوستانی، ۱۳۹۳: ۱۵۲). این جابه‌جایی کانونی، زمینه نظری لازم را برای ورود عدالت بین‌نسلی فراهم می‌کند؛ اگر مشروعیت، فرایندی و بازتولیدپذیر باشد آنگاه هر گونه انسداد رویه‌های مشارکتی یا طراحی اصلاحات به نحوی که امکان تصحیح مسیر برای نسل‌های بعد کاهش یابد، مستقیماً به کیفیت مشروعیت آسیب می‌زند (Habermas, 1996: 360–361).

۲-۱-۱. هسته مشروعیت هابرماسی

هابرماس برای عبور از دوگانه کلاسیک حقوق مقدم بر دموکراسی و دموکراسی مقدم بر حقوق، نظریه مشروعیت را بر ایده‌ای بنا می‌کند که در حقوق اساسی پیامدهای مستقیم دارد و آن، هم‌زادگی^۱ خودآیینی خصوصی و خودآیینی عمومی است (مشهدی، ۱۳۹۴: ۱۹۲). مضمون این ایده آن است که حقوق بنیادین نه می‌تواند صرفاً حصار بیرونی قانون‌گذار مردمی باشد و نه می‌تواند به ابزار صرف اهداف اکثریت فروکاسته شود؛ بلکه نسبت حق و دموکراسی باید چنان بازسازی شود که شهروندان بتوانند خود را هم‌زمان مخاطبان

1. Co-Originality

قانون و مؤلفان آن بفهمند. هابرماس این گزاره را در چارچوب بازسازی نظام حقوقی و پیوند آن با اصل دموکراسی و اصل گفتمان توضیح می‌دهد و به‌صراحت نشان می‌دهد که مشروعیت قانون، وقتی معنادار است که خودقانون‌گذاری به نحوی صورت‌بندی شود که امکان نسبت دادن قانون به اراده کسانی که مشمول آن‌اند، حفظ گردد (Habermas, 1996: 105).

از این منظر، مشروعیت قانون اساسی بیش از آنکه یادگار یک لحظه بنیان‌گذاری باشد، تابع استمرار شرایطی است که در آن شهروندان بتوانند نقش مؤلف یا مخاطب را واقعاً تجربه کنند؛ خوانش انتقادی فلین نیز همین نقطه را برجسته می‌کند. از این نظرگاه، مفهوم قدرت ارتباطی از نظر هابرماس دقیقاً به‌عنوان منبع هنجاری مشروعیت طراحی شده تا مسیر پیوند اراده عمومی شکل‌گرفته در حوزه‌های گفت‌وگویی با تصمیم‌های الزام‌آور دولتی را توضیح دهد؛ هرچند در تفسیر جایگاه دقیق آن، نوعی ابهام مفهومی باقی می‌ماند (Flynn, 2004: 434-435). به باور وی، مشروعیت سیاسی فقط به لحظه بنیان‌گذاری وابسته نیست، بلکه به تداوم شرایط گفت‌وگویی بستگی دارد که در آن شهروندان بتوانند هم مؤلف و هم مخاطب قانون باشند.

۲-۱-۲. شرط نهادی مشروعیت

در تحلیل قدرت سیاسی، هابرماس میان قدرت ارتباطی یا گفت‌وگویی^۱ و قدرت اداری^۲ تمایز می‌گذارد و تأکید می‌کند دولت قانون‌مدار زمانی واجد منطق مشروعیت است که قدرت اداری به‌مثابه ظرفیت اجرای تصمیم‌های الزام‌آور به قدرت ارتباطی برآمده از فرایندهای دموکراتیک مرتبط بماند و در برابر نفوذ قدرت اجتماعی نامشروع (به‌ویژه پول و نفوذهای سازمان‌یافته) مصون شود (Habermas, 1996: 151).

این تمایز در افق بین‌نسلی پیامدی روشن دارد؛ نظریه هابرماس یک منطق فرآیندمحور برای مشروعیت می‌سازد، یعنی مشروعیت تابع کیفیت روندهای شکل‌گیری اراده عمومی و نسبت آن با سازوکارهای تصمیم‌الزام‌آور است. فلین نیز در نقد خود نشان می‌دهد که درست در همین نقطه، مفهوم قدرت ارتباطی نقش کلیدی می‌یابد (Flynn, 2004: 445-447). او نشان می‌دهد که جایگاه دقیق قدرت ارتباطی در تبدیل به

1. Communicative Power
2. Administrative Power

تصمیمات الزام‌آور کاملاً روشن نیست و همین ابهام، حلقه اتصال میان گفت‌وگو و قدرت حقوقی را مبهم می‌کند.

۲-۱-۳. حوزه عمومی و جامعه مدنی

در چارچوب نظریه هابرماس، قانون اساسی زمانی در چشم‌انداز زمان مشروع‌تر می‌ماند که امکان بازتولید اراده عمومی به واسطه حوزه عمومی، جامعه مدنی و پیوند قدرت ارتباطی با قدرت اداری فعال و قابل دسترس باشد. دقیقاً در همین نقطه است که عدالت بین‌نسلی معنا پیدا می‌کند؛ آینده زمانی به انقیاد امروز در نمی‌آید که سازوکارهای بازاندیشی، مشارکت و تصحیح مسیر در طول زمان از کار نیفتد (Habermas, 1996: 332). ممکن است اکثریت حاضر، در فرایندی به‌ظاهر مشارکتی و شفاف، اصلاحی تصویب کند که دامنه انتخاب نسل‌های بعد را به نحو برگشت‌ناپذیر محدود سازد. ممکن است اکثریت حاضر، در فرایندی به‌ظاهر مشارکتی و شفاف، اصلاحی تصویب کند که دامنه انتخاب نسل‌های بعد را به نحو برگشت‌ناپذیر محدود سازد. همین نگرش در بحث اساسی‌گرایی جامعه‌مند، تحول حقوق اساسی را به عبور از تمرکز انحصاری بر دولت و توجه به جریان‌های متکثر قدرت در سیستم‌های اجتماعی پیوند می‌دهند (جلالی و دیگران، ۱۴۰۴: ۳۰-۳۱).

۲-۱-۴. محدودیت‌های رویکرد هابرماسی در افق بین‌نسلی

با وجود ظرفیت مهم نظریه هابرماس برای فهم مشروعیت رویه‌ای، این رویکرد در افق بین‌نسلی با دو دشواری روبه‌روست. نخست آنکه هابرماس نسبت به قیود ماهوی پیشینی بر اراده دموکراتیک حساس است؛ زیرا مشروعیت، در منطق او، باید از فرایند گفت‌وگوی عمومی و خودقانون‌گذاری شهروندان آزاد و برابر حاصل شود. از این منظر، هر قید بین‌نسلی اگر به صورت محدودیت بیرونی و غیرقابل گفت‌وگو بر قدرت اصلاح ظاهر شود، می‌تواند با خودآیینی دموکراتیک تعارض پیدا کند؛ دوم آنکه حوزه عمومی در عمل همیشه آزاد، برابر و بدون سلطه نیست. قدرت‌های اقتصادی، رسانه‌ای، حزبی و سازمان‌یافته می‌توانند فرایند شکل‌گیری اراده عمومی را منحرف کنند. نقد فلین به ابهام در جایگاه قدرت ارتباطی نیز دقیقاً در همین نقطه اهمیت می‌یابد؛ زیرا اگر روشن نباشد قدرت ارتباطی چگونه به تصمیم الزام‌آور حقوقی تبدیل می‌شود، نظریه هابرماس به تنهایی برای مهار تصمیم‌های بلندمدت و برگشت‌ناپذیر کافی نخواهد بود. از این رو، مقاله از

نظرگاه هابرماس عبور نمی‌کند، اما نشان می‌دهد نظریه او برای مواجهه با مسئله زمان نیازمند تکمیل انتقادی است.

۲-۲. مبانی نظریه فرارا

فرارا مسئله بین‌نسلی را به‌عنوان یک معضل ساختاری در نظریه حاکمیت مردمی طرح می‌کند. مردم برای اینکه بتوانند موضوع حاکمیت باشند، ناگزیر در زبان حقوق اساسی صورت یک کل فرازمانی به خود می‌گیرند؛ اما همین کل فرازمانی، عاملیت مستقیم ندارد و نمی‌تواند در هر لحظه اراده کند.

نظریه فرارا درباره حاکمیت توالی‌مند را نباید جدا از مسیر کلی اندیشه او فهم کرد. فرارا پیش‌تر در بحث داوری، اعتبار هنجاری را از مسیر الگوی داوری بازتابی توضیح داده بود (Ferrara, 1999: 13). سپس در بحث نمونه‌مندی، کوشید نشان دهد چگونه امر خاص می‌تواند بدون فروکاستن به جهان‌شمولی صوری، واجد دلالت عمومی و هنجاری شود (Ferrara, 2008: 16-79). در ادامه، در بحث چشم‌انداز دموکراتیک و تکثرگرایی، مسئله مشروعیت در جوامع متکثر و نسبت عقل عمومی با دموکراسی را پی گرفت (Ferrara, 2014: 1-22, 88-108). نظریه حاکمیت توالی‌مند در اثر متأخر او بر همین زمینه بنا می‌شود و مسئله را به سطح قانون اساسی، قدرت مؤسس و قدرت اصلاح منتقل می‌کند (Ferrara, 2023: 249-250, 272-275). بنابراین در این مقاله، فرارا صرفاً به‌عنوان نظریه‌پرداز یک قید خاص بر اصلاح قانون اساسی مطمح‌نظر قرار نمی‌گیرد، بلکه به‌عنوان متفکری مدنظر واقع می‌شود که از مسئله داوری، نمونه‌مندی، تکثرگرایی و عقل عمومی به مسئله حاکمیت دموکراتیک در امتداد نسل‌ها رسیده است.

۲-۲-۱. حاکمیت توالی‌مند و نمایندگی مردم فراتاریخی

فرارا مسئله را از درون مفهوم مردم آغاز می‌کند. «مردم فراتاریخی»^۱ برای کارکرد ایده خودحکمرانی لازم است، اما به‌عنوان یک کل، عاملیت ندارد و نماینده تعیین نمی‌کند. تنها بخش زنده مردم دارای عاملیت است، ولی نمی‌تواند با کل مردم فراتاریخی یکی دانسته شود (Ferrara, 2023: 249). راه‌حل مفهومی فرارا، صورت‌بندی مالکیت توالی‌مند قانون اساسی است. نسل حاضر هم‌مالک قانون اساسی در کنار نسل‌های پیشین و پسین است، اما این هم‌مالکی توالی‌مند به معنای مدیون بودن به هم‌مالکان پیشین و آینده است؛ یعنی

1. Transgenerational People

اعمال حق اصلاح، ذاتاً با نوعی وظیفه نسبت به استمرار امکان‌های آزادی برای دیگر نسل‌ها همراه است (Ferrara, 2023: 250). در نتیجه اصلاح قانون اساسی دیگر صرفاً یک عمل درون‌نسلی نیست؛ کنشی است که باید بتواند در گونه‌ای گفت‌وگوی هنجاری بلندمدت، در برابر نسل‌های بعد نیز قابل دفاع باشد.

۲-۲-۲. تقابل‌مندی عمودی و نابازنگری ضمنی

فرارا محدودیت‌های قدرت اصلاح را بر مفهوم تقابل بنا می‌کند. در سطح درون‌نسلی، تقابل به انصاف میان شهروندان هم‌زمان اشاره دارد؛ اما در سطح بین‌نسلی، تقابل به رابطه انصاف‌آمیز میان نسل‌ها دلالت می‌کند. او صریحاً تقابل‌مندی عمودی را هسته هنجاری حدود ضمنی قدرت اصلاح می‌داند و آن را در پیوند با مفهوم «معقولیت»^۱ در سنت لیبرالیسم سیاسی توضیح می‌دهد (Ferrara, 2023: 274).

در همین چارچوب، ایده «نابازنگری ضمنی»^۲ معنا پیدا می‌کند. حتی اگر قانون اساسی فهرست صریح امور غیرقابل اصلاح نداشته باشد، برخی تغییرات می‌توانند به دلیل نقض تقابل‌مندی عمودی، از حیث هنجاری نامشروع شوند؛ زیرا برای نسل‌های دیگر، به عنوان اعضای آزاد و برابر همان مردم، قابل پذیرش نیستند (Ferrara, 2023: 274-275). هرگاه اصلاح، به گونه‌ای طراحی شود که آینده را به تحمل بارهای نامعقول و کاهش شدید امکان‌های آزادی و خودتعیین‌گری وادار کند، از مرز بازنگری عبور کرده و به منطق جایگزینی نزدیک می‌شود حتی اگر مسیر تشریفات را رعایت کرده باشد. برای مثال، تصویب بدهی‌های عظیم عمومی بدون برنامه بازپرداخت، نسل‌های آینده را مجبور به مالیات‌های سنگین می‌کند که این امر می‌تواند مصداق نابازنگری ضمنی باشد اگر آزادی واقعی آنان را محدود کند.

نظریه فرارا نیز از نقد مصون نیست. مهم‌ترین نقد آن است که قید بین‌نسلی می‌تواند به محافظه‌کاری حقوق اساسی بینجامد؛ زیرا هر اصلاح عمیق ممکن است به نام حفاظت از آینده مشکوک یا نامعقول معرفی شود. همچنین اگر نمایندگی آینده به دادگاه‌ها یا نهادهای غیرانتخابی سپرده شود، خطر آن وجود دارد که آینده به ابزاری برای محدودسازی منازعه سیاسی دموکراتیک در زمان حال تبدیل گردد. بنابراین قید بین‌نسلی فقط زمانی قابل دفاع است که در موارد شدید، ساختاری و برگشت‌ناپذیر فعال شود و خود نیز در معرض

1. Reasonableness

2. Implicit Unamendability

توجیه عمومی و نقد و پاسخ‌گویی قرار گیرد. در غیر این صورت، عدالت بین‌نسلی به جای صیانت از امکان خودآیینی آینده، به ابزار تحدید خودآیینی حال تبدیل خواهد شد.

۲-۳. نسبت الگوی پیشنهادی با نظریه‌های رقیب قدرت مؤسس

نسبت مدل پیشنهادی با نظریه‌های رقیب نیز باید روشن شود. کلسن اعتبار قانون اساسی را در چارچوب سلسله‌مراتب هنجاری و هنجار بنیادین توضیح می‌دهد، اما مسئله تداوم خودآیینی در زمان در کانون نظریه او نیست (Kelsen, 1945: 110-118). اشمیت قدرت مؤسس را به تصمیم سیاسی بنیادین پیوند می‌زند، اما این تصمیم‌گرایی خطر رها شدن قدرت مؤسس از قیود گفت‌وگویی و حقوقی را دارد (Schmitt, 2008: 125-130, 75-77). آگامبن بر وضعیت استثنایی و تعلیق نظم حقوقی تمرکز دارد، نه بر طراحی مشروع قدرت اصلاح درون قانون اساسی (Agamben, 2005: 21-31). ادبیات لوونشتاین درباره دفاع نهادی از دموکراسی در برابر نیروهای ضددموکراتیک نیز برای فهم سازوکارهای صیانت از نظم دموکراتیک اهمیت دارد، اما عمدتاً با تهدیدهای بالفعل علیه دموکراسی سروکار دارد، نه با انتقال هزینه‌های ساختاری به آینده (Loewenstein, 1937a: 417-432; Loewenstein, 1937b: 638-658). ازاین‌رو، الگوی حاضر بر مسئله‌ای خاص تمرکز دارد؛ استمرار خودآیینی دموکراتیک در زمان و جلوگیری از تبدیل قدرت اصلاح به سازوکاری برای مصادره آینده.

۳. صورت‌بندی هنجاری قدرت مؤسس بین‌نسلی

پس از بازسازی تنش میان مشروعیت رویه‌ای هابرماس و قیده‌های بین‌نسلی فرارا، اکنون باید نشان داد که الگوی پیشنهادی چگونه می‌تواند قدرت اصلاح قانون اساسی را بازفهم کند (Habermas, 1996: 360-361)؛ به گونه‌ای که نه خودآیینی دموکراتیک به اراده اکثریت حاضر فروکاسته شود و نه آینده به قیدی ضددموکراتیک بر تصمیم مردم زنده تبدیل گردد. مسئله اصلی آن است که مردم زنده تنها حامل عاملیت سیاسی‌اند، اما نمی‌توانند به نام اکثریت حاضر، آینده را با تصمیم‌های سنگین و برگشت‌ناپذیر از پیش مقید کنند. ازاین‌رو، چارچوب پیشنهادی باید هم امکان اصلاح را حفظ کند و هم مرز بازنگری را از جایگزینی ماهوی و زمانی روشن سازد.

۳-۱. صورت‌بندی مفهومی قدرت مؤسس بین‌نسلی

قدرت مؤسس بین‌نسلی^۱ صرفاً یک تعبیر ادبی نیست، بلکه به‌صورت مفهوم کارای هنجاری صورت‌بندی می‌شود. در ادامه لازم است نسبت آن با نظریه مشروعیت رویه‌ای روشن گردد و نسبت آن با نظریه حدود ضمنی اصلاح توضیح داده شود (Ferrara, 2023: 249-250; Habermas, 1996: 105).

۳-۱-۱. تعریف و صورت‌بندی مفهومی

قدرت مؤسس بین‌نسلی به‌عنوان یک مدل هنجاری، بر این گزاره استوار است که مردم زنده تنها حامل عاملیت سیاسی‌اند، اما این عاملیت در نسبت با قانون اساسی، نوعی هم‌مالکی توالی‌مند است که مستلزم پاسخ‌گویی بین‌نسلی است (Ferrara, 2023: 249-250). معنای این هم‌مالکی آن است که نسل حاضر، هم حق دارد قواعد بنیادین را بازاندیشی کند و هم مکلف است آن بازاندیشی را به نحوی سامان دهد که نسل‌های بعد از امکان بازاندیشی محروم نشوند.

قدرت مؤسس بین‌نسلی در این مقاله نه همان قدرت مؤسس کلاسیک و بیرون از نظم حقوقی است و نه صرفاً عنوانی تازه برای قدرت اصلاح. این مفهوم، بازسازی هنجاری قدرت اصلاح در آستانه‌های هویت قانون اساسی است؛ یعنی در جایی که اصلاح ظاهراً درون‌حقوقی، به سبب آثار برگشت‌ناپذیر و انسدادآفرین خود، به منطق تصمیم مؤسس نزدیک می‌شود. از این رو، جایگاه آن درون نظم حقوقی است، اما کارکرد آن آشکار کردن لحظاتی است که قدرت اصلاح از حدود صلاحیت بر ساخته خود عبور می‌کند و امکان خودتعیین‌گری آینده را به نحو ساختاری محدود می‌سازد. از همین‌جا، مشروعیت قانون اساسی ناگزیر به صورت یک سازوکار دوجوهی فهم می‌شود:

- وجه رویه‌ای یا ارتباطی: مشروعیت کیفیتی است که از طریق فرایندهای مشارکتی و دلایل عمومی تولید می‌شود؛ یعنی شهروندان باید بتوانند خود را هم‌زمان مخاطبان و مؤلفان قواعد الزام‌آور بدانند (Habermas, 1996: 105). این وجه مشروعیت را به کیفیت مسیرهای مشارکت و امکان تبدیل اراده عمومی به تصمیم الزام‌آور پیوند می‌دهد (موسوی، ۱۳۷۷: ۱۱۵).

- وجه بین نسلی یا محدود کننده: اعمال قدرت اصلاح باید به گونه‌ای مقید شود که آینده را از ظرفیت خودتعیین‌گری تهی نکند؛ این همان معنای تقابل‌مندی عمودی و پیوند آن با منطق نابازنگری ضمنی در نظریه فرااست (Ferrara, 2023: 274-275). به بیان دیگر، قدرت مؤسس بین‌نسلی نوعی بازخوانی محدود کننده از عاملیت مردم زنده است؛ مردم زنده حق اصلاح دارند، اما این حق از حیث هنجاری با مسئولیت حفظ ظرفیت خودتعیین‌گری آینده همراه است (Ferrara, 2023: 274-275).

افزون بر تعریف ایجابی قدرت مؤسس بین‌نسلی، لازم است مرز آن با مفاهیم نزدیک نیز روشن شود. این مدل با نظریه قدرت مؤسس محدود یکی نیست؛ زیرا قید اصلی آن صرفاً حفظ محتوای ثابت یا هویت از پیش تعریف شده قانون اساسی نیست، بلکه حفظ ظرفیت بازاندیشی آینده است. همچنین، این مدل عین حاکمیت توالی‌مند فرا را نیست. حاکمیت توالی‌مند، مبنای فلسفی نسبت نسل‌ها با قانون اساسی را توضیح می‌دهد، اما قدرت مؤسس بین‌نسلی می‌کوشد این مبنا را به معیارهای حقوقی تشخیص در قلمرو اصلاح قانون اساسی تبدیل کند. از سوی دیگر، مدل حاضر با نظریه نابازنگری ضمنی نیز تفاوت دارد؛ زیرا به جای تمرکز صرف بر حدود محتوایی قدرت اصلاح، معیار زمانی را نیز وارد می‌کند و این پرسش را مطرح می‌کند که آیا اصلاح امروز امکان اصلاح فردا را از بین می‌برد یا خیر.

۳-۱-۲. نسبت مدل با تمایز اصلاح و جایگزینی

اصلاح در قلمرو قدرت برساخته^۱ می‌ماند و تنها تا جایی موجه است که به هویت قانون اساسی وفادار باشد؛ هرگاه اصلاح از این حد عبور کند، عملاً به سمت قانون اساسی جدید میل می‌کند و دیگر نمی‌تواند خود را صرفاً اصلاح معرفی کند (Albert, 2019: 82-83). اما نکته ظریف این است که هویت قانون اساسی در این مدل، صرفاً یک امر محتوایی ثابت و بسته تلقی نمی‌شود؛ بلکه بخشی از آن به شرایط امکان مشروعیت مربوط است. اگر اصلاحی به نحوی طراحی شود که مسیرهای بازاندیشی آینده را مسدود کند، درواقع شرط رویه‌ای مشروعیت را از بین برده و به همین اعتبار، از مرز بازنگری عبور کرده است (Habermas, 1996: 332).

عبور از صلاحیت بازنگری صرفاً زمانی رخ نمی‌دهد که محتوای هویت‌ساز قانون اساسی فروپاشد؛ بلکه زمانی هم رخ می‌دهد که اصلاح، بُعد زمانی مشروعیت را مختل کند؛ یعنی آینده را از امکان بازاندیشی و تصحیح مسیر محروم سازد. در این معنا، جایگزینی ماهوی دو صورت دارد: جایگزینی محتوایی بنیان‌ها و جایگزینی زمانی. مراد از جایگزینی زمانی این نیست که هر اثر بلندمدت مساوی جایگزینی است؛ بلکه وقتی است که اصلاح، شرط امکان بازاندیشی آینده را به نحو ساختاری از بین ببرد.

برای پرهیز از انتزاعی ماندن این معیار، جایگزینی زمانی را می‌توان با سه شاخص تشخیص داد. نخست، انسداد نهادی: یعنی اصلاحی که مسیرهای بازنگری آینده را به نحوی نامتعارف دشوار یا بی‌اثر کند؛ دوم، انتقال هزینه جبران: یعنی اصلاحی که هزینه تصمیم امروز را به آینده منتقل کند، به گونه‌ای که نسل‌های بعد فقط با محدودیت شدید آزادی، منابع یا امکان‌های سیاسی بتوانند آن را جبران کنند؛ سوم، تخریب ظرفیت بازاندیشی: یعنی اصلاحی که رسانه، جامعه مدنی، رقابت سیاسی، استقلال نهادهای نظارتی یا امکان مشارکت برابر را چنان تضعیف کند که آینده نتواند مسیر تصمیم را اصلاح کند. بنابراین، جایگزینی زمانی هر اثر بلندمدت را دربر نمی‌گیرد؛ بلکه فقط ناظر به آثاری است که امکان بازاندیشی آینده را به صورت ساختاری مسدود می‌کنند. برای نمونه، اصلاحی که محدودیت دوره زمامداری را حذف کند، استقلال نهاد ناظر بر انتخابات را تضعیف کند و امکان رقابت مؤثر را از میان ببرد، گونه‌ای مسدودسازی آینده و نزدیک شدن به منطق جایگزینی ماهوی است.

۳-۲. مؤلفه‌های هنجاری و معیارهای تشخیص

الگوی قدرت مؤسس بین‌نسلی، اگر در سطح تعریف باقی بماند، برای حقوق اساسی کارکرد عملی پیدا نمی‌کند. از این رو، باید به معیارهایی تبدیل شود که بتوانند نشان دهند اصلاح قانون اساسی چه زمانی هنوز در قلمرو بازنگری موجه باقی می‌ماند و چه زمانی با انسداد آینده، به تصمیمی مؤسس گونه نزدیک می‌شود. این معیارها در سه محور قابل صورت‌بندی‌اند: بازتولیدپذیری مشروعیت، معقولیت بین‌نسلی و مرز بازنگری یا جایگزینی.

۳-۲-۱. بازتولیدپذیری مشروعیت از مسیر مشکل‌گشایی

در خوانش هابرماسی، مشروعیت از درون هم‌زادگی حق و دموکراسی بیرون می‌آید (Habermas, 1996: 105). اما هم‌زادگی باید به سازوکارهایی تبدیل شود که مشارکت برابر را در طول زمان ممکن کند. از این رو، اصلاحات قانون اساسی باید به گونه‌ای طراحی شوند که امکان مشارکت برابر و امکان تبدیل دلایل عمومی به تصمیم‌های الزام‌آور را تقویت یا دست کم حفظ کنند؛ نه آنکه با تمرکز قدرت، حذف نهادهای میانجی، یا تضعیف حوزه عمومی، چرخه بازاندیشی را از کار بیندازند.

۳-۲-۲. معقولیت بین‌نسلی و صیانت از ظرفیت خودتعیین‌گری آینده

در خوانش فرا، تکلیف نسل حاضر تعیین ترجیحات آینده نیست، بلکه حفظ امکان خودتعیین‌گری آینده است و این الزام در قالب تقابل‌مندی عمودی صورت‌بندی می‌شود (Ferrara, 2023: 274-275). معنای عملی این معیار آن است که اصلاحات باید برای نسل‌های بعد نیز به مثابه اعضای آزاد و برابر همان مردم معقول باشد؛ معقولیتی که از سلب فرصت‌های بنیادی آنان برای انتخاب و اصلاح جلوگیری می‌کند.

۳-۲-۳. مرز بازنگری یا جایگزینی و نابازنگری ضمنی

در مدل قدرت مؤسس بین‌نسلی، این مرز به یک شاخص عملی تبدیل می‌شود. هر اصلاحی که به‌طور ساختاری ظرفیت بازاندیشی و خودتعیین‌گری آینده را کاهش دهد، از حد بازنگری عبور کرده و به سمت جایگزینی ماهوی میل می‌کند (Ferrara, 2023: 274-275). به بیان دقیق‌تر وقتی اصلاح، زمان را مصادره می‌کند، دیگر صرفاً بازنگری نیست، بلکه نوعی تصمیم مؤسس پنهان است.

۳-۳. پیامدهای نهادی مدل برای طراحی قواعد اصلاح

اعمال معیارهای بین‌نسلی را نمی‌توان به یک نهاد واحد سپرد. اگر این صلاحیت به‌طور کامل به دادگاه قانون اساسی واگذار شود، خطر جایگزینی داوری قضایی به جای فرایند دموکراتیک پدید می‌آید و اگر صرفاً به قوه اصلاح‌کننده سپرده شود، همان حال‌گرایی‌ای بازتولید می‌شود که نظریه بین‌نسلی در پی مهار آن است. از این رو، مدل پیشنهادی بر نظارت توزیع‌شده استوار است. در این الگو، قوه اصلاح‌کننده، حوزه عمومی، نهادهای آینده‌نگر و دادگاه قانون اساسی هر یک بخشی از فرایند آشکارسازی و کنترل آثار بین‌نسلی اصلاح

را بر عهده دارند. نقش دادگاه، محدود و استثنایی است و فقط در مواردی فعال می‌شود که اصلاح، حق بازگشت، رقابت دموکراتیک یا زیرساخت‌های شکل‌گیری اراده عمومی را به نحو آشکار از میان بردارد. بر پایه این مبانی، مقاله حاضر برای تبدیل معقولیت بین‌نسلی به سنجه حقوق اساسی، سه آزمون پیشنهادی را صورت‌بندی می‌کند. این آزمون‌ها عنوان‌هایی از پیش تثبیت شده در ادبیات نیستند، بلکه از ترکیب منطق تقابل‌مندی عمودی فرارا، نظریه هابرماس درباره زیرساخت‌های ارتباطی مشروعیت، ادبیات حدود قدرت اصلاح و تجربه حقوقی اثر بین‌زمانی حقوق بنیادین استخراج می‌شوند (Habermas, 1996: 332, 360–361; Ferrara, 2023: 274–275; Roznai, 2017: 3–6; Albert, 2019: 82–84; Winter, 2022: 209–221; Landau, 2013: 189–260).

- آزمون برگشت‌ناپذیری زمانی:^۱ ناظر به این پرسش است که آیا اصلاح، هزینه‌هایی ایجاد می‌کند که آینده فقط با محدودیت‌های شدید آزادی، منابع یا امکان‌های سیاسی بتواند آن را جبران کند. اگر پاسخ مثبت باشد، اصلاح ممنوع مطلق نیست، اما بار توجه آن سنگین‌تر می‌شود و باید از مسیر مشارکت عمومی گسترده‌تر، ارزیابی کارشناسی مستقل و شفاف‌سازی آثار بلندمدت عبور کند؛
- آزمون حق بازگشت:^۲ این پرسش را طرح می‌کند آیا نسل‌های بعد همچنان می‌توانند تصمیم امروز را به نحو مؤثر اصلاح، تعدیل یا لغو کنند. اگر اصلاح، مسیرهای بازنگری آینده را به‌طور ساختاری ببندد یا آن‌ها را به تشریفاتی بی‌اثر تبدیل کند، از قلمرو بازنگری عادی فاصله می‌گیرد و به جایگزینی زمانی نزدیک می‌شود؛
- آزمون تخریب زیرساخت مشروعیت:^۳ ناظر به نهادها و شرایطی است که امکان شکل‌گیری اراده عمومی را فراهم می‌کنند: آزادی بیان، رسانه‌های مستقل، جامعه مدنی، رقابت سیاسی، نهادهای نظارتی و دادگاه مستقل؛ اصلاحی که این زیرساخت‌ها را تضعیف کند، فقط محتوای قانون اساسی را تغییر نمی‌دهد، بلکه امکان تولید مشروعیت در آینده را مختل می‌سازد.

1. Lock-in Test

2. Revisability Test

3. Legitimacy-Infrastructure Test

۳-۴. سنجش تطبیقی مدل در سنت‌های حقوق اساسی

برای نشان دادن کارکرد عملی مدل، می‌توان آن را در نسبت با چند تجربه حقوق اساسی سنجید؛ تجربه‌هایی که هر یک به نحوی مسئله حدود قدرت اصلاح، سختی بازنگری یا انتقال هزینه به آینده را طرح می‌کنند. قانون اساسی آلمان نمونه مهمی از تبدیل محدودیت قدرت اصلاح به قاعده صریح حقوق اساسی است. اصل ۷۹ (۳) قانون اساسی آلمان که در ادبیات حقوق اساسی به «بند ابدیت» شهرت دارد، هر اصلاحی را که به اصول بنیادین مقرر در اصول ۱ و ۲۰، از جمله کرامت انسانی، دموکراسی، دولت حقوقی و اصل حاکمیت مردم آسیب بزند، ممنوع می‌کند. در خوانش پیشنهادی این مقاله، این قید را نباید صرفاً تثبیت اراده نسل بنیان‌گذار دانست؛ بلکه می‌توان آن را سازوکاری برای حفظ حداقل شرایط امکان دموکراسی در آینده فهم کرد. رأی اقلیمی دادگاه قانون اساسی آلمان نیز همین منطق را در سطح حقوق بنیادین نشان می‌دهد؛ آزادی نسل حاضر نمی‌تواند با مصرف نامتناسب ظرفیت‌های آینده، به‌ویژه بودجه کربن، بارهای شدید و جبران‌ناپذیر بر نسل‌های بعد تحمیل کند (Winter, 2022: 209–; undesverfassungsgericht, 2021).

در حقوق اساسی ایران، اصل ۱۷۷ قانون اساسی نمونه‌ای از پیش‌بینی قیود صریح بر قدرت بازنگری است. این اصل، ضمن پذیرش امکان بازنگری، برخی عناصر بنیادین مانند اسلامی بودن نظام، جمهوریت، ولایت امر، مذهب رسمی و ابتدای قوانین بر موازین اسلامی را تغییرناپذیر اعلام می‌کند. قید ابدی فقط زمانی در افق بین‌نسلی قابل دفاع است که به حفظ امکان تداوم نظم سیاسی و خودآیینی عمومی کمک کند، نه آنکه ظرفیت بازاندیشی نسل‌های بعد را به‌طور کامل از میان ببرد.

در قانون اساسی آمریکا، اصل پنجم از یک سو فرایند اصلاح را بسیار دشوار کرده و از سوی دیگر، محروم کردن ایالت‌ها از حق برابر رأی در سنا را بدون رضایت آن‌ها ممنوع دانسته است. این نمونه نشان می‌دهد که سختی اصلاح می‌تواند هم ابزار ثبات باشد و هم منشأ انسداد. از منظر الگوی پیشنهادی، سختی اصلاح زمانی موجه است که امکان بازاندیشی آینده را به‌طور کامل از بین نبرد. در مقابل، تجربه اصلاحات سوءاستفاده‌گرانه در برخی نظام‌ها نشان می‌دهد که اصلاحات می‌توانند از مسیرهای ظاهراً قانونی انجام شوند، اما با تضعیف دادگاه‌ها، نهادهای نظارتی، رقابت سیاسی و رسانه‌ها، چرخه بازاندیشی آینده را ببندند.

(Landau, 2013: 255-260). چنین اصلاحاتی از منظر قدرت مؤسس بین‌نسلی، مصداق تخریب

زیرساخت مشروعیت و جایگزینی زمانی‌اند.

نتیجه‌گیری

نوشتار حاضر از یک تنش کلاسیک در حقوق اساسی آغاز کرد؛ قدرت مؤسس غالباً به لحظه بنیادگذاری و اراده نسل مؤسس گره می‌خورد، درحالی‌که عدالت بین‌نسلی مشروعیت را در افق زمان می‌سجد. پرسش اصلی آن بود که اگر قانون اساسی بر رضایت تاریخی بنیان‌گذاران تکیه کند، چگونه می‌تواند هم‌زمان ادعای خودقانون‌گذاری مردم امروز را حفظ کند و از سوی دیگر، آینده را با تصمیم‌های سنگین و برگشت‌ناپذیر از پیش مقید نسازد. قدرت مؤسس باید چگونه بازفهم شود تا پایداری قانون اساسی به معنای سلطه گذشته بر حال یا مصادره آینده به دست حال تفسیر نشود، بلکه به‌عنوان سازوکاری برای تضمین استمرار آزادی‌ها و امکان‌های تصمیم‌گیری در طول زمان فهم گردد.

بر پایه بازسازی انتقادی تنش میان این دو منطق، الگوی قدرت مؤسس بین‌نسلی پیشنهاد شد. این الگو در پی آن نیست که قدرت مؤسس را به یک امر صرفاً تاریخی تقلیل دهد یا آن را به دست اراده اکثریت هر لحظه بسپارد؛ بلکه می‌کوشد آن را به صورت نوعی خودبنیادی پیوسته و مسئول بازسازی کند. در این برداشت، مشروعیت قانون اساسی حاصل یک فرایند ممتد است که در آن، از یک طرف، مسیرهای مشارکتی و ارتباطی بازمی‌ماند تا مردم زنده بتوانند نسبت خود با قانون اساسی را بازتولید کنند و از طرف دیگر، همین فرایند با قیدهای معقولیت بین‌نسلی مهار می‌شود تا تصمیم‌های امروز، ظرفیت خودتعیین‌گری فردا را از درون تهی نسازد.

دستاورد مرکزی این الگو برای نظریه تغییر قانون اساسی، بازتعریف مرز بازنگری و جایگزینی ماهوی است. معمولاً گفته می‌شود قدرت اصلاح یک قدرت برساخته است و نمی‌تواند بی‌قید و شرط به سطح قدرت مؤسس ارتقا یابد؛ اما مدل حاضر نشان می‌دهد که این مرز فقط با معیارهای شکلی یا حتی صرفاً محتوایی روشن نمی‌شود، بلکه یک معیار زمانی‌هنجاری نیز لازم دارد. هر اصلاحی که به نحو ساختاری مسیرهای بازاندیشی را برای نسل‌های بعد مسدود کند، یا هزینه‌های برگشت‌ناپذیر را به‌گونه‌ای منتقل سازد که آینده ناچار شود آزادی‌های خود را برای جبران تصمیم‌های امروز محدود کند، عملاً از قلمرو بازنگری عبور کرده

و به تصمیم مؤسس پنهان نزدیک می‌شود حتی اگر در ظاهر، برچسب اصلاح داشته باشد. به همین دلیل، مرز بازنگری یا جایگزینی باید در پرتو حفاظت از ظرفیت آزادی آینده و حفظ امکان بازگشت و تصحیح دوباره تعریف شود.

درنهایت می‌توان دو حق خودقانون‌گذاری شهروندان حاضر و حق حفاظت از چشم‌انداز آزادی شهروندان آینده را در یک طراحی هنجاری واحد گرد آورد. این هم‌نشانی فقط زمانی ممکن است که مشروعیت، هم رویه‌ای و بازتولیدپذیر فهم شود و هم اعمال قدرت اصلاح به قیدهای معقولیت بین‌نسلی، بازگشت‌پذیری معنادار و حفظ ظرفیت خودتعیین‌گری آینده مقید گردد. برآیند نهایی آن است که مشروعیت قانون اساسی در افق بین‌نسلی با ترکیب دو اصل به دست می‌آید: بازتولیدپذیری مشروعیت از مسیر رویه‌های مشارکتی و ممنوعیت برگشت‌ناپذیری زمانی که ظرفیت خودتعیین‌گری آینده را تهی می‌کند.

منابع

- جلالی، محمد؛ بیات کمیتکی، مهناز و سودبر، سوگل (۱۴۰۴). «اساسی‌گرایی جامعه‌مند: از زمینه‌ها تا طرح یک نظریه»، **حقوق عمومی تطبیقی**، دوره ۲، شماره ۴.
- فراهانی‌فرد، سعید (۱۳۸۶). «عدالت بین‌نسلی در بهره‌برداری از منابع طبیعی»، **فصلنامه اقتصاد اسلامی**، سال ۷، شماره ۲۵.
- قاضی، سیدابوالفضل (۱۳۸۳). **حقوق اساسی و نهادهای سیاسی**، چاپ دوازدهم، تهران: نشر میزان.
- لاگلین، مارتین (۱۳۸۸). **مبانی حقوق عمومی**، ترجمه: محمد راسخ، چاپ اول، تهران: نشر نی.
- لاگلین، مارتین (۱۴۰۳). **مفهوم سیاسی قانون**، ترجمه: محمد راسخ، چاپ دوم، تهران: نشر نی.
- مرادخانی، فردین (۱۴۰۲). «هانا آرت؛ قانون اساسی و قدرت مؤسس». **پژوهش حقوق عمومی**، دوره ۲۵، شماره ۸۰.
- مرتضوی کاخکی، مرتضی و دیگران (۱۳۹۶). «دورکین و مسائل عدالت بین‌نسلی: درآمدی بر نظریه برابری در منابع بین‌نسلی»، **پژوهش سیاست نظری**، شماره ۲۱.
- مرمور، آندره (۱۳۹۰). **تفسیر و نظریه حقوقی**، ترجمه: محمدحسین جعفری و مهسا شعبانی، چاپ اول، تهران: انتشارات مجد.
- مشهدی، علی (۱۳۹۴). «از عمومی شدن حقوق خصوصی تا خصوصی شدن حقوق عمومی: مشروعیت و قلمرو مداخله دولت در اندیشه هابرماس»، **مطالعات حقوق عمومی**، دوره ۴۵، شماره ۲.
- موسوی، سید رضا (۱۳۷۷). «عقل و مشروعیت سیاسی از نظر ماکس وبر و هابرماس»، **اطلاعات سیاسی و اقتصادی**، شماره ۱۳۱ و ۱۳۲.
- یحیوی، حمید و بوستانی، منصور (۱۳۹۳). «مشروعیت قانون در جوامع کثرت‌گرا از نگاه هابرماس»، **رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی**، سال ۵، شماره ۳، پیاپی ۳۷.

References

- Ackerman, B. (1989). Constitutional Politics/Constitutional Law. The Yale Law Journal, 99(3), 453–547.
- Agamben, G. (2005). State of Exception (K. Attell, Trans). Chicago: University of Chicago Press.
- Albert, R. (2019). Constitutional Amendments: Making, Breaking, and Changing Constitutions. Oxford University Press.
- Brown Weiss, E. (1989). In Fairness to Future Generations: International Law, Common Patrimony, and Intergenerational Equity. Transnational Publishers / United Nations University.
- Bundesverfassungsgericht. (2021). Order of the First Senate of 24 March 2021 – 1 BvR 2656/18, 1 BvR 78/20, 1 BvR 96/20, 1 BvR 288/20.
- Ferrara, A. (1999). Justice and Judgment: The Rise and the Prospect of the Judgment Model in Contemporary Political Philosophy. Sage.
- Ferrara, A. (2008). The Force of the Example: Explorations in the Paradigm of Judgment. Columbia University Press.
- Ferrara, A. (2014). The Democratic Horizon: Hyperpluralism and the Renewal of Political Liberalism. Cambridge University Press.

- Ferrara, A. (2023). *Sovereignty Across Generations: Constituent Power and Political Liberalism*. Oxford University Press.
- Flynn, J. (2004). Communicative Power in Habermas's Theory of Democracy. *European Journal of Political Theory*, 3(4), 433–454.
- Gosseries, A., & Meyer, L. H. (2009). Introduction—Intergenerational Justice and its Challenges. In A. Gosseries & L. H. Meyer (Eds.), *Intergenerational Justice* (pp. 1–2). Oxford University Press.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy* (W. Rehg, Trans). MIT Press.
- Holmes, S. (1988). Precommitment and the Paradox of Democracy. In J. Elster & R. Slagstad (Eds.), *Constitutionalism and democracy* (pp. 195–240). Cambridge University Press.
- Jefferson, T. (1789, September 6). Letter to James Madison.
- Kelsen, H. (1945). *General Theory of Law and State* (A. Wedberg, Trans). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Landau, D. (2013). Abusive Constitutionalism. *UC Davis Law Review*, 47, 189–260.
- Loewenstein, K. (1937a). Militant Democracy and Fundamental Rights, I. *American Political Science Review*, 31(3), 417–432.
- Loewenstein, K. (1937b). Militant Democracy and Fundamental Rights, II. *American Political Science Review*, 31(4), 638–658.
- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice* (Revised ed). Harvard University Press.
- Roznai, Y. (2017). *Unconstitutional Constitutional Amendments: The Limits of Amendment Powers*. Oxford University Press.
- Schmitt, C. (2008). *Constitutional Theory* (J. Seitzer, Trans). Durham and London: Duke University Press.
- Winter, G. (2022). The Intergenerational Effect of Fundamental Rights: A Contribution of the German Federal Constitutional Court to Climate Protection. *Journal of Environmental Law*, 34(1), 209–221.
- In Persian
- Farahani-Fard, S. (2007). Intergenerational Justice In The Utilization Of Natural Resources. *Islamic Economics Quarterly*, 7(25), 125-156. [In Persian]
- Jalali, M., Bayat Komitaki, M., & Soodbar, S. (2025). Societal Constitutionalism: From Context To Theory. *Comparative Public Law*, 2(4), 30-55. <https://doi.org/10.22091/cpl.2026.14912.1088> [In Persian]
- Loughlin, M. (2009). *Foundations Of Public Law* (M. Rasekh, Trans). Ney. [In Persian]
- Loughlin, M. (2024). *The Political Concept Of Law* (M. Rasekh, Trans; 2nd ed). Ney. [In Persian]
- Marmor, A. (2011). *Interpretation And Legal Theory* (M-H. Jafari & M. Shabani, Trans). Majd. [In Persian]
- Mashhadi, A. (2015). From The Publicization Of Private Law To The Privatization Of Public Law: Legitimacy And The Scope Of State Intervention In Habermas's Thought. *Public Law Studies*, 45(2), 181-193. [In Persian]
- Moradkhani, F. (2023). Hannah Arendt: Constitution And Constituent Power. *Public Law Research*, 25(80), 47-94. [In Persian]
- Mortazavi Kakhki, M., et al. (2017). Dworkin And Issues Of Intergenerational Justice: An Introduction To The Theory Of Equality In Intergenerational Resources. *Theoretical Politics Research*, 21, 117-146. [In Persian]
- Mousavi, S. R. (1998). Reason And Political Legitimacy In The Views Of Max Weber And Habermas. *Political And Economic Information*, 131-132, 112-117. [In Persian]
- Qazi, S. A. (2004). *Constitutional Law And Political Institutions* (12th ed). Mizan. [In Persian]
- Yahyavi, H., & Boustani, M. (2014). Legitimacy Of Law In Pluralistic Societies From Habermas's Perspective. *Political And International Approaches*, 5(3), 149-177. [In Persian]